

*Lausumapyyntö 28.5.2020
Selvityshenkilö Mika Illman*

Maalittamista koskeva selvitys

Medialiitto kiittää selvityshenkilöä lausumapyynnöstä ja toteaa näkemyksensä esitetystä kysymyksistä ja aiheesta yleisemmin seuraavaa:

1. Maalittamiseen kohdistuvalla mahdollisella uudella sääntelyllä voidaan yleisellä tasolla arvioida olevan sekä sananvapautta edistäviä että sananvapautta rajoittavia vaikutuksia. Sikäli kun käsite maalittaminen ymmärretään suppeasti ja määritellään riittävän tarkkarajaisesti, mediayritysten ja ammattimaisen journalismin näkökulmasta sääntelyn sananvapautta edistävät vaikutukset lienevät kokonaisuutena rajoittavia vaikutuksia merkittävämpiä.

Maalittaminen kohdistuu usein sekä journalisteihin että journalistien tietolähteisiin, ja saa usein aikaan nk. vaientamisvaikutuksen eli vähentää kohteidensa halukkuutta osallistua julkiseen keskusteluun. Tätä kautta keskustelun aiheiden ja näkökulmien valikoima kaventuu, mikä vaikuttaa negatiivisesti myös yleisön sananvapauteen.

On toisaalta selvää, että uusi viestintään kohdistuva sääntely merkitsee tavallisesti myös uusia rajoituksia sananvapaussuojaan. Maalittamisen tapauksessa nimenomaan harkittavan uuden sääntelyn tarkkarajaisuus on olennaista, jottei sääntelyllä puututa liikaa mahdollisuuksiin esimerkiksi käyttää poleemista ilmaisutapaa kritiikissä tai kohdistaa kritiikkiä kaikkiin yhteiskunnallisen keskustelun osapuoliin. Riski syyllistyä maalittamiseen ammattimaisessa journalistisessa toiminnassa voidaan tällöin myös arvioida varsin pieneksi.

2. On tärkeä huomata, että maalittamisen määritelmää ei voi juurikaan rakentaa sen seurauksien pohjalta. Myös laillinen ja avoimessa yhteiskunnassa välttämätön sananvapauden käyttö tuottaa usein maalittamisen kaltaisia negatiivisia seurauksia kohteelleen. Tavanomaisen poliittisen, tieteellisen, taiteellisen tai kulttuurisen kritiikin voi paitsi kohde itse kokea loukkaavana, voidaan myös olettaa innostavan joitakin viestinnän vastaanottajia

samankaltaisiin tekoihin kuin nyt puheena oleva maalittaminenkin. Viestijöiden itsesensuurin kautta syntyvä vaientamisvaikutus syntyy osin myös sellaisesta kielteisestä palautteesta, joka on ja jonka tuleekin olla oikeusvaltiossa laillista.

3. Oikeusministeriön samaan aikaan lausuntokierroksella olevassa luonnoksessa hallituksen esitykseksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamisesta ehdotetaan laittoman uhkauksen muuttamista virallisen syytteen alaiseksi, jos uhkaus kohdistuu henkilöön tämän työtehtävän vuoksi. Esitysluonnoksessa termi maalittaminen rinnastetaan nimenomaan joukkoistettuun uhkaamiseen uhkausrikoksen tekotapana, mitä voidaan pitää edellä vaaditulla tavalla tarkkarajaisena ja varsin suppeanakin maalittamisen määritelmänä. Muutos parantaisi osaltaan mahdollisuuksia puuttua maalittamiseen ilmiönä ja saattaisi vähentää vaientamisvaikutusta. Liitto kannattaa oikeusministeriön esitystä.
4. Liitto katsoo, että työturvallisuuslaki tarjoaa jo nykyisellään riittävät puitteet vastata maalittamisongelmaan. Lain muuttaminen ei ole siten tarpeellista eikä toivottavaa.

Työnantaja on työturvallisuuslain nojalla velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Se pitää sisällään velvollisuuden järjestelmällisesti selvittää ja tunnistaa työstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät. Laissa on jo tarkemmat työnantajaa sitovat säännökset koskien väkivallan uhkaa (27 §) ja työssä esiintyvää häirintää (28 §).

Työhön liittyvät uhat ovat osa työn psykososiaalista kuormitusta. Siitä huolimatta, että työturvallisuuden kehittämisessä maalittaminen on aiheena vielä suhteellisen tuore aihealue, ohjeistusta ja toimintatapoja ollaan kehittämässä Työturvallisuuskeskuksen koordinoiman yhteistyön kautta. Äskettäin on Työsuojelurahaston tuella valmistunut Häiritsevä palaute -verkkosivusto, jonka tarkoitus on tukea vihapuheen ennakointia ja ensiapua. Aihetta on käsitelty myös alan työmarkkinajärjestöjen kesken. Työehtosopimuksessa mainitaan yritysten sisäisessä työsuojeluyhteistoiminnassa käsiteltävien aiheiden joukossa mm. häirintätapauksiin liittyvät ohjeet ja tukitoimet.

5. Kustantajilla on jo nyt käytössään toimintamalleja puuttua vakavimpiin uhkiin yhteistyössä poliisin ja vartioliikkeiden kanssa. Tällaiset ääritapaukset ovat onneksi suhteellisen harvinaisia ja niihin osataan suhtautua yrityksissä vakavasti. Vähemmän vakavissa tilanteissa journalisteilla on liiton käsityksen mukaan varsin korkea kynnys kertoa ongelmasta työyhteisössään tai työnantajalleen. Asia on kuitenkin tiedossa ja toimintamalleja tältäkin osin kehitetään koko ajan.
6. Freelancertoimittajan asema eroaa työsuhteisen journalistin asemasta jo sikäli, että freelancer on tyypillisesti itse oma työnantajansa eikä hänellä siten ole vastaavalla tavalla työnantajaorganisaatiota ja työyhteisöä tukena. Kustantajat pyrkivät kuitenkin ulottamaan toimintamallejaan myös freelancer-

kumppaneihinsa ja varmistamaan, että niiden antamia toimeksiantoja voidaan suorittaa turvallisesti.

7. Lausumapyynnössä pyydetään liittoa arvioimaan Ruotsin lakia sähköisistä ilmoitustauluista verrattuna kotimaiseen oikeuteen ja suhteessa sananvapauden perusoikeussuojaan. Verkkoalustojen vastuun sääntely on samanaikaisesti ajankohtainen teema myös Euroopan unionin oikeudessa.

Sananvapauden osalta asiaa on tarkasteltava yhtäältä alustan käyttäjien ja toisaalta alustaliiketoiminnan harjoittajien sananvapauden näkökulmasta. Lienee ensinnäkin selvää, että alustan käyttäjän sananvapauteen ei kuulu subjektiivista oikeutta saada viesti esille juuri tietyllä tämän itse valitsemalla alustalla. Alustan ylläpitäjällä on ilman lainsäädäntöäkin oikeus asettaa alustalle viestien sisältöä koskevia, lainsäädännössä asetettuihin sananvapausrajoituksiin verrattuna varsin pitkällekin meneviä käyttöehtoja. On siten vaikea katsoa, että alustatoimijoita Ruotsin lain tavoin velvoittava lainsäädäntö rajoittaisi ainakaan merkittävästi alustan käyttäjien sananvapautta. Sananvapausrajoituksen legitimizeetti voi kuitenkin tulla punnittavaksi, mikäli horisontaaliset säännökset kaventavat suhteettoman paljon käyttäjien mahdollisuuksia ilmaista ja levittää sääntelykohteena olevia sisältöjä millään käytettävissä olevalla alustalla.

Myös alustatoimijoilla on vähintäänkin toimintaan osallisten luonnollisten henkilöiden kautta sananvapauteen kuuluva oikeus levittää tietoja ja ajatuksia. Sikäli kun alustatoimija kuitenkin toimii sisältöä koskevan vastuuvapauden puitteissa eli pelkkänä välittäjänä, joka ei millään tavalla valikoi välitettävää sisältöä, ei ainakaan ole selvää, voiko sisältöön kohdistuva sääntely myöskään rajoittaa tällaisen toimijan omaa sananvapautta. Mikäli toimijalla ei ole mitään välittämäänsä sisältöön kohdistuvaa intressiä, sitä ei välttämättä voida pitää tietoa tai ajatuksia levittävänä oikeussubjektina sananvapaussäännösten tarkoittamassa mielessä.

Sikäli kun alustatoimija osallistuu aktiivisesti sisällön valikointiin ja kohdentamiseen ja on siten rinnastettavissa sisällön julkaisijaan, sillä on myös asema sananvapauden haltijana ja toisaalta velvollisuus noudattaa lakia sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. Tällöin sille lainsäädännössä asetettujen velvollisuuksien tulee myös olla suhteellisuusperiaatteen mukaisia sananvapauden rajoituksina. Juuri tämä suhteellisuuspunninta oli keskiössä Ranskan valtiosääntötuomioistuimen tuoreessa nk. vihapuhelainsäädäntöä koskevassa ratkaisussa,¹ jossa se suurelta osin kumosi verkkoalustojen uusia velvoitteita koskevat säännökset.

¹ <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2020/2020801DC.htm>.

Mediapoliittisesti tarkasteltuna alustojen sisältövastuulla on kaksi puolta. Yhtäältä sisältövastuun lisääminen alustoille tasapuolistaisi osaltaan kilpailua päätoimittajavastuullisten medioiden ja alustatoimijoiden välillä ja voisi sitä kautta parhaimmillaan parantaa joukkoviestintätarjonnan laatua kokonaisuutena ja siten edistää yleisön sananvapautteen kuuluvaa oikeutta ottaa vastaan tietoa ja ajatuksia. Toisaalta sääntely olisi kuitenkin myös omiaan hämärtämään rajaa päätoimittajavastuun ja journalistisen etiikan puitteissa toimivan median ja sosiaalisen median välillä ja siten heikentämään näiden periaatteiden merkitystä tekijänä, joka erottaa ammattimaisesti tuotetun journalismin muusta tietoverkoissa saatavilla olevasta sisällöstä.

Medialiitto ry

Jukka Holmberg
toimitusjohtaja

Mikko Hoikka
toimialajohtaja

Medialiitto on media-alan ja graafisen teollisuuden yritysten edunvalvontajärjestö. Jäsenjärjestömme ovat Aikakausmedia, Graafinen Teollisuus, RadioMedia, Sanomalehtien Liitto ja Suomen Kustannusyhdistys. Yhdessä edustamme noin 700:aa yritystä uutismedian, aikakausmedian, kirjojen ja oppimateriaalin kustantamisen sekä painamisen, radio- ja tv-toiminnan ja jakelun alueilla. Media-alan ja painoalan yritykset työllistävät Suomessa suoraan 22 000 henkilöä ja yritysten yhteenlaskettu liikevaihto on 4,4 miljardia euroa.